

॥ ઓશ્મ ॥

વૈદિક સાર્થ સન્ધ્યા

મહર્ષિ દયાનન્દ સરસ્વતી

: પ્રયોજક :

પં. મયાશંકર શર્મા, આચાર્ય, ગુરુકુલ

વિક્રમ સંવત : આર્ય સંવત : દયાનન્દાબ્દ

૧૯૮૭

૧૯૭૨૯૪૬૦૩૨

૧૦૭

પ્રથમ આવૃત્તિ]

[પ્રત ૫૦૦

પ્રકાશક સંબંધી ખુલાસો

આ પુસ્તક પ્રકાશિત કરવાનો અર્થ એક સુશીલ ઉદાર આર્યબ્રાતાએ આપ્યો છે પણ તેઓ “કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન” એ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્રના ત્રિકાલાબાધિત અમોઘ વચનને અનુસરનારા હોવાથી પવિત્ર કાર્યમાંથી આપોઆપ ફલિત થતી કીર્તિને પણ સ્વકર્ણગોચર થવા અવકાશ આપવા તૈયાર નથી. “પ્રદાનં પ્રચ્છન્નમ્” દાન આપવું તો ગુપ્ત આપવું, સત્પાત્રમાં આપવું, એ સત્ય સનાતન વૈદિક ધર્મ છે; એ સૂત્રને તેઓ બરાબર અનુસરે છે. તે ભાઈ નોંધાયેલ આર્ય છે કે અણુનોંધાયેલ છે તે મને બરાબર બબર નથી, પણ આર્ય-સમાજના વાતાવરણમાં પૂર્ણ રંગાયા છે. મું. પ્ર. ગુરુકૃષ્ણની પ્રથમ તેજસ્વિ પ્રભા એમના આત્મા અને પંચતન્માત્રા ઉપર દેહીબ્યમાન થઈ રહી છે. ખરેખર મહાનુભાવો સત્કાર્યના જ સાચા અર્થી હોય છે. શબ્દાડંબર એમનાથી ઘણો દૂર હોય છે. આ ગુણપક્ષપાતને લીધે તે ભાઈ પોતાનું નામ આ લઘુ પુસ્તક ઉપર પ્રકાશક તરીકે જોવા ઈચ્છતા નથી, તેથી મું. પ્ર. આર્ય વિદ્યા સભા આ પુસ્તકની પ્રકાશયિત્રી છે.

પં. મયાશંકર આચાર્ય

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૬૧૪૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ વૈદિક સાધી સંખ્યા

વિમ્બ ૫૨૯૭૫ : ૪૧૪

॥ ओ३म् ॥

સન્ધ્યા કરનારને સૂચના

સન્ધ્યા કરવાનો સમય:— સૂર્યોદય પહેલાં લગભગ અર્ધ કલાકે શરૂ કરવી જોઈએ; અને સાંજે સૂર્યનો અસ્ત થાય ત્યારે શરૂ કરવી અને આકાશમાં નક્ષત્ર દેખાય ત્યાંસુધી કરવી. આ સમય થોડામાં થોડો બતાવ્યો છે. જે સમય અને અનુકૂળતા હોય તો વધુ સમય સુધી પણ સંધ્યા કરવી. પ્રાતઃકાળે—સંધ્યાની શરૂઆત કરતાં પહેલાં દેહશુદ્ધિ કરવી એટલે શૌચ, દંતધાવન અને સ્નાન કર્યા પછી સંધ્યા કરવી.

સાંજ કાળે--જે અનુકૂળતા હોય તે સ્નાન કરવું, નહિ તો હાથ, પગ, મુખ ઘોંટી સ્વસ્થ ચિત્ત થઈ સંધ્યા કરવી.

સ્થાન—જ્યાં ગંદકી ન હોય, ઘોંઘાટ ન હોય, મચ્છા આદિ જીવજંતુનો ઉપદ્રવ ન હોય, સારી હવા હોય, એકાંત હોય, જમીન સપાટ હોય અને સુંદર કુદરતી દૃશ્ય હોય એવે ઠેકાણે પદ્માસન વાળી શાંત ચિત્તથી સંધ્યા કરવી. આસનો ઘણાં છે, તેમાંથી પોતાને અનુકૂળ આવે તેવું આસન વાળી બેસવું.

મુદ્રક : આપુભાઈ કુબેરદાસ પટેલ, રા. પુ. 'આર્યપ્રકાશ' પ્રેસ, સ્ટેશનરોડ, આણંદ. તા. ૨૫ : ૯ : '૩૧
પ્રકાશક : પં. મયાશંકર શર્મા, આચાર્ય, ગુરુકુલ મહા-વિદ્યાલય, શુકલતીર્થ.

॥ ओम् ॥

— સન્ધ્યા —

પ્રથમ ગાયત્રી મંત્ર બોલી શિખા બંધન કરવું.

આચમનમંત્ર—આ મંત્ર બોલી ત્રણ આચમન કરવાં.

ओं शंनो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शंयोरभि-
स्त्रवन्तु नः ॥ ऋ० १० । १ । ४ ॥

ભાવાર્થ—

હિ દિવ્યગુણવાળા વ્યાપક પરમાત્મનું ! આપ અભીષ્ટ
(ઇચ્છિત) તૃપ્તિને માટે અમને સુખકારક માર્ગ બતાવો,
અને અમારા ઉપર સુખ અને આરોગ્ય વરસાવો.

શબ્દાર્થ—

देवीः = દિવ્યગુણવાળા

नः = અમને

आपः = વ્યાપક

शम् = સુખકારક

अभिष्टये = ઇચ્છિત

भवन्तु = થાઓ, બતાવો

पीतये = સુખના અનુભવ

योः = આરોગ્ય

माटे. तृप्ति माटे

अभिस्त्रवन्तुः = આપો, વરસાવો

ઇન્દ્રિય-સ્પર્શમંત્ર.

ओं वाक्वाक् । ओं प्राणःप्राणः । ओं चक्षुःचक्षुः । ओं
श्रोत्रंश्रोत्रम् । ओं नाभिः । ओं हृदयम् । ओं कण्ठः । ओं
शिरः । ओं बाहुभ्यां यशोबलम् । करतलकरपृष्ठे ॥

ભાવાર્થ—

હે પ્રભો ! અમારી વાણીમાં સત્ય બોલવાની શક્તિ
આપો, પ્રાણમાં જીવનશક્તિ આપો, નેત્રમાં જોવાની
શક્તિ આપો, કાનમાં સાંભળવાની શક્તિ આપો, નાભિ
પવિત્ર કરો, કંઠ પવિત્ર કરો, બુદ્ધિ પવિત્ર કરો, બાહુથી

યશ અને બળ મેળવવાની શક્તિ આપો, પવિત્ર કાર્યો કરાવી કરતલ અને કરપૃષ્ઠ પવિત્ર કરો.

શબ્દાર્થ—

વાક્વાક્ = વાણીમાં વાક-શક્તિ   પ્રાણઃપ્રાણઃ = પ્રાણમાં જીવન-શક્તિ

ચક્ષુઃચક્ષુઃ = નેત્રમાં જોવાની શક્તિ   શ્રોત્રંશ્રોત્રમ્ = કાનમાં સાંભળવાની શક્તિ

નાભિઃ = નાભિ   હૃદયમ્ = હૃદય

કણ્ઠઃ = કંઠ   શિરઃ = મસ્તિષ્ક (બુદ્ધિ)

વાહુભ્યામ્ = બે બાહુથી   યશોબલમ્ = કીર્તિ અને બળ

કરતલકરપૃષ્ઠે = હાથનું

તળીયું અને પાછલો ભાગ

માર્જન મંત્ર.

ૐ ભૂઃ પુનાતુ શિરસિ । ૐ ભુવઃ પુનાતુ નેત્રયોઃ ॥
ૐ સ્વઃ પુનાતુ કણ્ઠે । ૐ મહઃ પુનાતુ હૃદયે । ૐ જનઃ
પુનાતુ નાભ્યામ્ । ૐ તપઃ પુનાતુ પાદયોઃ । ૐ સત્યં
પુનાતુ પુનઃ શિરસિ । ૐ યં બ્રહ્મ પુનાતુ સર્વત્ર ॥

ભાવાર્થ—

હે જગત્ના પ્રાણસ્વરૂપ પરમાત્મા અમારી બુદ્ધિ પવિત્ર કરે !

હે દુઃખ દૂર કરનાર પ્રભો અમારાં નેત્ર પવિત્ર કરે !

હે સર્વ જગત્ને ચલાવનાર વિભો અમારા કંઠને પવિત્ર કરે !

હે મહાન્ પૂજનીય ઈશ્વર અમારી હૃદયને પવિત્ર કરે !

હે સર્વને ઉત્પન્ન કરનાર પરમેશ્વર અમારી નાભિને પવિત્ર કરો !

હે જ્ઞાનસ્વરૂપ પરમાત્મા અમારા ચરણોને પાપકર્મમાં જતાં રોકી પવિત્ર કર્મમાં પ્રેરો !

હે અવિનાશી ઇશ્વર અમારી બુદ્ધિને વારંવાર પવિત્ર કરો !

હે આકાશસ્વરૂપ વ્યાપક પ્રભો અમારાં સર્વ અંગો પવિત્ર કરો !

શબ્દાર્થ—

મૂઃ = પ્રાણસ્વરૂપ

જનઃ = જગદુત્પાદક

પુનાતુ = પવિત્રકરો

નાભ્યામ્ = નાભિમાં

શિરસિ = માથામાં (બુદ્ધિને)

તપઃ = જ્ઞાનસ્વરૂપ

ભુવઃ = દુઃખ વિનાશક

પાદયોઃ = બે પગમાં

નેત્રયોઃ = બે આંખોમાં

સત્યમ્ = અવિનાશી

સ્વઃ = સર્વ જગતને

પુનઃ = ફરીથી (વારંવાર)

ચક્ષુવનાર

સ્થમ્ = આકાશ સ્વરૂપ

કણ્ઠે = કંઠમાં

બ્રહ્મ = વ્યાપક સ્વરૂપ, સર્વથી

મહઃ = મહાન, પૂજનીય

મહાન્,

હૃદયે = હૃદયમાં

સર્વત્ર = સર્વ અંગોમાં, બધે

પ્રાણાયામ મંત્ર.

ઓ મૂઃ । ઓ ભુવઃ । ઓ સ્વઃ । ઓ મહઃ । ઓ જનઃ ।

ઓ તપઃ । ઓ સત્યમ્ ॥

હોવાર્થ- -

હે પ્રાણસ્વરૂપ, હે દુઃખવિનાશક, હે સુખસ્વરૂપ, હે પૂજનીય, હે સર્વોત્પાદક, હે જ્ઞાનસ્વરૂપ, હે અવિનાશી (અમને પવિત્ર કરો).

શબ્દાર્થ—

મૂઃ = પ્રાણ સ્વરૂપ	જનઃ = સર્વને ઉત્પન્ન કરનાર
ભુવઃ = દુઃખવિનાશક	તપઃ જ્ઞાનસ્વરૂપ
સ્વઃ સુખસ્વરૂપ	સત્યમ્ = અવિનાશી
મહઃ = પૂજનીય, મહાન્	

અઘમર્ષણ મંત્રો.

ओं क्रतं च सत्यं चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत । ततो
रात्र्यजायत । ततः समुद्रो अर्णवः ॥ क्र० १० । १९० । १ ॥
ભાવાર્થ—

સત્ય જ્ઞાનસ્વરૂપ વેદ અને પ્રકૃતિ સર્વદા પ્રદીપ્ત
પરમાત્માના જ્ઞાનથી પ્રકટ થાય છે. પ્રલયકાળ અને પાણીથી
ભરેલો સમુદ્ર પણ તે જ સામર્થ્યથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શબ્દાર્થ—

ક્રતમ્ = સત્યજ્ઞાન (વેદ)	તતઃ = તેનાથી
ચ = અને	રાત્રી = પ્રલયકાળરૂપી રાત્રિ
અભીદ્ધાત્ = પ્રદીપ્ત	અજાયત = થાય છે
તપસઃ = જ્ઞાનમાંથી	અર્ણવઃ = પાણીથી ભરેલો
અધ્યજાયત = પ્રકટ થાય છે	સમુદ્રઃ = સમુદ્ર

ओं समुद्रादर्णवादधिसंवत्सरो अजायत । अहोरात्राणि
विदधद्विश्वस्य मिषतोवशी ॥ क्र० १० । १९० । २ ॥

ભાવાર્થ—

સર્વને વશમાં રાખનાર પ્રભુની સ્વાભાવિક શક્તિથી જ
દિવસ, રાત, પક્ષ, માસ અને સંવત્સર (વર્ષ) આદિ
સમય પણ બન્યો છે.

શબ્દાર્થ—

અર્ણવાત્ = જલપૂર્ણ વશી = સર્વને વશમાં રાખનાર
સમુદ્રાત્ = સમુદ્ર પૃથ્વી વિશ્વસ્ય મિષતઃ = પ્રભુની
સંવત્સરઃ = સમય સ્વાભાવિક શક્તિથી
અધિ અજાયત = ઉત્પન્ન અહોરાત્રાણિ = રાત્રિ-દિવસ
ધાય છે વિદધત્ = વ્યદધાત્ = બનાવે છે

ओं સૂર્યાચન્દ્રમસૌ ધાતા યથાપૂર્વમકલ્પયત્ । દિવં
ચ પૃથિવીં ચાન્તરિક્ષમથો સ્વઃ ॥ ૩૬૦ ૧૦ । ૧૯૦ । ૩ ॥

ભાવાર્થ—

સર્વને ધારણ કરનાર પ્રભુએ સૂર્ય, ચંદ્ર, અગ્નિ,
આકાશ, પૃથ્વી અને સુખદાયક જગત્ જેમ પૂર્વકલ્પમાં
બનાવ્યા હતાં તેમ આ કલ્પમાં પણ બનાવ્યાં છે.

શબ્દાર્થ—

ધાતા = ધારણ કરનાર પૃથિવીમ્ = પૃથ્વી
સૂર્યાચન્દ્રમસૌ = સૂર્ય, ચંદ્ર સ્વઃ = સુખદાયક જગત્
દિવમ્ = અગ્નિ યથાપૂર્વમ્ = પૂર્વકલ્પ પ્રમાણે
અન્તરિક્ષમ્ = આકાશ અકલ્પયત્ = બનાવે છે

મનસા પરિક્રમણના મંત્રો.

ओं प्राचीदिग्गग्निरधिपतिरसितो रक्षितादिन्या इषवः
तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितृभ्यो नम इषुभ्यो नम
एभ्यो अस्तु । योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जम्मे
दध्मः ॥ अथर्वकाण्ड ૩ । ૨૭ । ૧ ॥

ભાવાર્થ—

પૂર્વ દિશાના સ્વામી જ્ઞાનસ્વરૂપ પરમાત્મા છે, તે
અંધનરહિત એટલે સ્વતંત્ર છે. તે અમારું રક્ષણ કરનારા

થાવ. સૂર્યનાં કિરણો એ પ્રભુના બાણરૂપ છે અથાત્ તે દ્વારા સંસારનું રક્ષણ કરે છે.

એ પ્રભુને અમારા નમસ્કાર હો, એ રક્ષણ કરનારને અમારા નમસ્કાર હો, એ બાણોને અર્થાત્ રક્ષણનાં સાધનોને જોઈ અમારું મસ્તક પ્રભુને નમતું રહો.

જે અમારો દ્વેષ કરે અને અમે જેનો દ્વેષ કરીએ એ ઉભય દ્વેષાઓ અમે પ્રભુના ન્યાયમાં જઈએ. જેથી અમારો દ્વેષ દૂર થાય અને અમે પરસ્પર મિત્ર બનીએ.

શબ્દાર્થ—

અગ્નિ: = તેજસ્વરૂપ

દ્યૈભ્ય: = એ

પ્રાચીદિક્ = પૂર્વ દિશાનો

દ્યુભ્ય: = બાણોને

અધિપતિ: = સ્વામી

ય: = જે

અસિત: = બંધનરહિત

અસ્માન્ = અમને (અમારો)

રક્ષિતા = રક્ષણ કરનાર

દ્વેષ્ટિ = દ્રોહ કરે છે

આદિત્યા: = સૂર્ય

યમ્ = જેને

દ્વિષવ: = બાણ-દુઃખ દૂર

વયમ્ = અમે

કરવાનું સાધન

દ્વિષ્મ: = દ્રોહ કરીએ છીએ

રક્ષિતૃભ્ય: = રક્ષણ કરનાર

તમ્ = તેને (અને અમને)

તેભ્ય: = તે

વ: = તમારા

અધિપતિભ્ય: = સ્વામીને

જમ્મે = વશમાં-ન્યાયમાં

નમ: = નમસ્કાર

દધ્મ: = ધારણ કરીએ છીએ

અસ્તુ = હો

મૂકીએ છીએ

ૐ દક્ષિણાદિગિન્દ્રોઽધિપતિસ્તિરશ્ચિરાજી રક્ષિતા પિતર દ્વિષવ: । તેભ્યોઽ ॥ અથર્વકાણ્ડ ૩ । ૨૭ । ૨ ॥

ભાવાર્થ—

દક્ષિણ દિશાના સ્વામી પૂર્ણ ઐશ્વર્યવાન પરમાત્મા

છે. તિર્યક પશુ આદિ પ્રાણીઓમાં પણ એ વિરાજમાન છે. બળ, બુદ્ધિ અને સદાચારવાળા વિદ્વાન માણસો પ્રભુના બાણસ્વરૂપ છે. અર્થાત્ તેઓ મારફત જગતનું રક્ષણ કરે છે. શબ્દાર્થ—

દક્ષિણાદિક્=દક્ષિણ દિશાનો પ્રાણીઓમાં પણ વિરાજમાન
 इन्द्रः = પરમૈશ્વર્યવાન રાજ્ = પ્રકાશવું
 तिरश्चिराजी=તિર્યક આદિ પિતરः = પાલનકર્તા-વિદ્વાન

ओं प्रतीची दिक्पृथगेऽधिपतिः पृदाकूरक्षितान्नमिषवः ।
 तेभ्यो० ॥ अथर्वकाण्ड ३ । २७ । ३ ॥

ભાવાર્થ—

પશ્ચિમ દિશાના સ્વામી સર્વશ્રેષ્ઠ પરમાત્મા છે. તે મનુષ્યોમાં જ્ઞાન અને વાણી આપનાર છે. તે રક્ષણ કરનાર છે, અને અન્ન તેના બાણસ્વરૂપ છે. અર્થાત્ તે દ્વારા પ્રભુ જગતને નિભાવે છે.

શબ્દાર્થ—

प्रतीचीदिक् = પશ્ચિમ પૃથાકુः = મનુષ્યોમાં જ્ઞાન
 दिशानो પ્રેરનાર (પૃથ્વુ જનસમુદ્દેષુ
 वरुणः = સર્વ શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપ જ્ઞાનમ્ અશ્રયતિ પ્રેરયતિ મ
 पृथाकुः ।

ओं उदीचीदिक्सोमोऽधिपतिः स्वजो रक्षिताशनिरिषवः ।
 तेभ्यो० ॥ अथर्वकाण्ड ३ । २७ । ४ ॥

ભાવાર્થ—

ઉત્તર દિશાના સ્વામી શાન્તસ્વરૂપ પરમાત્મા છે, તે સ્વયંભુ છે: અશનિ-વિદ્યુદાદિ તેજ તેમનાં બાણસ્વરૂપ છે. એટલે કે તેનાથી જગતનું રક્ષણ કરે છે.

શબ્દાર્થ—

અન્નમ્=ધૃતાદિ વિષનાશક પદાર્થ
 ઉદીચીદિક્=ઉત્તર દિશાનો સ્વજઃ = સ્વયંભૂ, અજન્મા
 સોમઃ = શાન્તિદાતા અશનિઃ = વિધુત્, પ્રકાશ

ૐ ધ્રુવાદિગ્વિષ્ણુરધિપતિઃ કલ્માષગ્રીવો રક્ષિતા વીરુઘ
 ઇષવઃ । તેમ્નો૦ ॥ અથર્વકાણ્ડ ૩ । ૨૭ । ૫ ॥

ભાવાર્થ—

નીચેની દિશાના સ્વામી સર્વવ્યાપક પરમાત્મા છે. ઉપર જોવામાં આવતી કાળાશ અથવા વરસાદનાં કાળાં અને ધોળાં વાદળાં એ વિશ્વમૂર્તિ પરમાત્માના ગ્રીવાસ્થાને છે, અને વરસાદથી ઉત્પન્ન થનારી ઔષધીઓ પ્રભુના ખાણુરૂપે છે. અર્થાત્ ઔષધિઓ રક્ષણુ સાધન છે.

શબ્દાર્થ—

ધ્રુવાદિક્ = નીચેની દિશાના કાળાં અને ધોળાં વાદળાં જેની
 વિષ્ણુઃ = વ્યાપકસ્વરૂપ ગ્રીવા સમાન છે તે ઇશ્વર
 કલ્માષગ્રીવઃ = વર્ષાઋતુનાં વીરુઘઃ = વૃક્ષલતાદિ

ૐ ઝર્વાદિગ્ઘૃહસ્પતિરાધેપતિઃ શ્વિત્રો રક્ષિતા વર્ષ
 મિષવઃ । તેમ્નો૦ । અથર્વકાણ્ડ ૩ । ૨૭ । ૬ ॥

ભાવાર્થ—

ઉપરની દિશાના સ્વામી વાણીના અધિપતિ તથા સર્વથી મહાન પરમાત્મા અધિષ્ઠાતા છે, તે સર્વથા શુદ્ધ છે. અને વરસાદ પ્રભુના ખાણુસ્વરૂપ છે એટલે તે દ્વારા તેઓ સંસારનું રક્ષણ કરે છે.

શબ્દાર્થ—

ऊर्वादिक्=ઉપરની દિશાને। શ્વિત્રઃ = શુદ્ધ (શ્વેતતે इति
बृहस्पतिः = સર્વથી મહાન્ શ્વિત્રઃ)

वयम् = વરસાદનું પાણી

ઉપસ્થાનના મંત્રો.

ओं उद्वयं तमसस्परि स्वः पश्यन्त उत्तरम् । देवं
देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् ॥ क्र० १ । ५० । १० ॥
ભાવાર્થ—

પરમાત્મા અંધકાર(પાપ)થી દૂર છે. સર્વત્ર વિદ્યમાન
તેમજ સુખસ્વરૂપ છે. સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ અને દેવોના પાણી
અધિદેવ છે. એવા ચરાચર જગતના આત્માસ્વરૂપ અને
ઉત્તમ તેજઃસ્વરૂપ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાને માટે
અમે તેમને શરણે જઇએ છીએ.

શબ્દાર્થ—

तमसः = અંધકાર (પાપથી) સૂર્યમ્ = ચરાચર જગતના

परस्तात् = દૂર આત્માસ્વરૂપ

परिः = સર્વત્ર ઉત્તમમ્ = ઉત્તમ

स्वः = સુખસ્વરૂપ જ્યોતિઃ = તેજ, સ્વરૂપ

उत्तरम् = સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ પશ્યન્તઃ=સાક્ષાત્કાર કરવા માટે

देवत्रा देवम् = દેવોના વયમ્ = અમે

અધિદેવ ઉદ્+અગન્મ=શરણે જઇએ છીએ

ओं उद्वयं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दृशे
विश्वाय सूर्यम् ॥ क्र० १ । ५० । १ ॥

ભાવાર્થ—

જેનાથી વેદ તથા સૂર્યાદિ પદાર્થો ઉત્પન્ન થયા છે,

એવા ચરાચરના આત્માસ્વરૂપ તે દેવને જગત્ સારી રીતે જાણી શકે તે માટે સંસારની રચના સર્વત્ર ફેલાઈ રહી છે !
શબ્દાર્થ—

જાતવેદસમ્ = જેનાથી વેદ દશે = જેવાને માટે

ઉત્પન્નથયા છે, તે

સૂર્યમ્ = ચરાચરના આત્મા- કેતવઃ = પ્રભુનું અનુમાન કરા-
સ્વરૂપ વનારી સંસારની રચના

દેવમ્ = દિવ્યશુભવાળા

ઉદ્ + વહન્તિ = સર્વત્ર વહન

ત્યમ્ = તે

કરે છે, ફેલાય છે

વિશ્વાય = વિશ્વને

ઉ = (આશ્ચર્ય બતાવે છે)

ओं चित्रं देवानां दगादमीकं सक्षुमित्रस्य वरुणस्याः ।

આપ્રાદ્યાવાપૃથિવીઅન્તરિક્ષઃ સૂર્ય આત્મા જગતસ્ત ચષષ્ઠ
સ્વાહા ॥ ૩૬૦ ૧ । ૧૧૫ । ૧ ॥

ભાવાર્થ—

પરમાત્મા વિદ્વાનોને પણ ચક્રિત કરનાર, મહાન્ બલસ્વરૂપ, વાયુ, જલ અને અગ્નિને પણ નિયમમાં રાખનાર તરીકે પ્રકટ છે. સ્વર્ગ, પૃથ્વી અને આકાશમાં તે વ્યાપક છે. તે પ્રભુ સ્થાવર અને જંગમ જગતનો અંતર્યામી છે. તે પરમાત્માની અમે ભકિત કરીએ છીએ.

શબ્દાર્થ—

દેવાનામ્ = વિદ્વાનોને

દ્યાવાપૃથિવી અન્તરિક્ષમ્ = સ્વર્ગ

ચિત્રમ્ = ચક્રિત કરનાર

પૃથ્વી અને આકાશ

અનીકમ્ = બલસ્વરૂપ

આપ્રાઃ = વ્યાપ્ત્યા અપૂરયન્ =

મિત્રસ્ય = વાયુને

વ્યાપક છે.

વરુણસ્ય = જલને

સૂર્યઃ = પ્રભુ

અન્ને: = અન્નિને	તસ્યુપ: = સ્થાવરને
અન્નુ: = દોરનાર, નિય- મમાં રાખનાર	જગત: = જગમને
ઉદગાત્ = પ્રકટ થાય છે	આત્મા = અન્તર્યામી
	સ્વાહા = તે પરમાત્માની સુંદર શબ્દોમાં અમે સ્તુતિ કરીએછીએ

ૐ તચ્ચશ્વર્દેવહિતં પુરસ્તાન્નુક્રમુચ્ચરત્ । પદ્યેમ શરદઃ
શતં જીવેમ શરદઃ શતં શૃણુયામ શરદઃ શતં પ્રવ્રવામ
શરદઃ શતમદીનાઃ સ્યામ શરદઃ શતં ભૂયશ્ચ શરદઃ શતાત્ ॥
યજુઃ ૩૬ । ૨૪ ॥

ભાવાર્થ—

વિદ્વાનોના સહાયક એવા તે શુદ્ધસ્વરૂપ પરમાત્મા
સૃષ્ટિની પૂર્વેથી પણ બધાને દોરનાર અને પ્રેરનાર છે.
તે પરમાત્માની કૃપાથી અમે પરાધીનતાથી રહિત થઈને
સો વર્ષ સુધી તેના મહિમાને જોઈએ, સો વર્ષ સુધી
જીવીએ, સો વર્ષ તેના યજ્ઞોગાન સાંભળીએ, સો વર્ષ
સુધી તેના શુણ્ણગાન કરીએ અને એજ પ્રમાણે તેથી
વધારે જીવીએ તો પણ તે પ્રમાણે વતીએ.

શબ્દાર્થ—

તત્ = તે

દેવહિતમ્ = વિદ્વાન-સહા- ચારીના સહાયક	સ્યામ = અમે થઈએ
શુક્રમ્ = શુદ્ધ સ્વરૂપ	શરદઃ શતમ્ = સો શરદઃ ઋતુ- ઓ સુધી-સો વર્ષ સુધી
પુરસ્તાત્ = સૃષ્ટિ પૂર્વેથી	પદ્યેમ = જોઈએ
પણ વિદ્યમાન	જીવેમ = જીવીએ
અન્નુ: = દોરનાર	શૃણુયામ = સાંભળીએ

અદીનાઃ = પરાધીનતાથી પ્રબ્રવામ = બોલીએ
રહિત શરદઃ શતાત્ = સો શરદ કરતાં
ઉચ્ચરત્ = પ્રેરનાર, સર્વોત્કૃષ્ટ ભૂયઃ = વધારે

ગાયત્રી મંત્ર.

આ મંત્રનો ઓછામાં ઓછો પાંચ મિનિટ સુધી જપ કરવો.

ओं भूर्भुवः स्वः । तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य
धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ऋ० ૩ । ૬૨ । ૧૦ ॥
यजु० ૩૬ । ૩ ॥

ભાવાર્થ—

તે પરમાત્મા રક્ષણકર્તા, પ્રાણસ્વરૂપ, સર્વ દુઃખોને દૂર કરનાર, અને સુખસ્વરૂપ છે. તે જગદુત્પાદક દિવ્ય ગુણવાળા પરમેશ્વરના તે સર્વોત્તમ પાપદાહક તેજને અમે ધારણ કરીએ, કે જે પરમાત્મા અમારી બુદ્ધિને સત્કાર્યમાં પ્રેરે !

શબ્દાર્થ—

ઓ૩મ્ = રક્ષણકર્તા	વરેણ્યમ્ = સર્વોત્કૃષ્ટ
ભૂઃ = પ્રાણસ્વરૂપ	ભર્ગઃ = પાપદાહક તેજ
ભુવઃ = સર્વ દુઃખોને દૂર કરનાર	ધીમહિ = અમે ધારણ કરીએ
સ્વઃ = સુખસ્વરૂપ	યઃ = જે
સવિતુઃ = જગદુત્પાદક	નઃ = અમારી
દેવસ્ય = દિવ્યગુણવાળા	ધિયઃ = બુદ્ધિ
વત્ = તે	પ્રચોદયાત્ = સત્કાર્યમાં પ્રેરે,

ધર્શનમસ્કાર મંત્ર.

ઓં નમઃ શમ્ભવાય ચ મયોભવાય ચ । નમઃ શંકરાય
ચ મયસ્કરાય ચ । નમઃ શિવાય ચ શિવતરાય ચ ॥

યજુઃ ૧૬ । ૪૧ ॥

ભાવાર્થ—

તે સુખના હેતુ અને આનંદમય પરમાત્માને નમસ્કાર
હો ! તે કલ્યાણકારી અને સુખદાતા પરમાત્માને નમસ્કાર
હો ! તે જગદાધાર અને મંગલસ્વરૂપ પરમાત્માને અમારા
નમસ્કાર હો !

શબ્દાર્થ—

શમ્ભવાય = સુખનો હેતુ

મયોભવાય = આનંદમય

નમઃ = નમસ્કાર

શંકરાય = કલ્યાણકારી

મયસ્કરાય = સુખદાતા

શિવાય = જગદાધાર

(હોતે જગત્ અસ્મિન્ સ શિવઃ)

શિવતરાય = મંગલસ્વરૂપ

